

ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНУ СФЕРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. В Україні відзначається низький рівень державного і приватного інвестування в науку, науково-технічну діяльність та в інноваційно орієнтовану сферу економіки України, що не співвідноситься з сучасними глобалізаційними процесами. В статті розглянуті причини цього явища і сформовано обґрунтовані пропозиції для подолання відставання економіки України з подальшою інтеграцією до світогосподарських процесів.

Ключові слова: глобалізація, міжнародні економічні відносини, інноваційна сфера, економіка України, світогосподарські відносини

Annotation. In Ukraine, there is a low level of public and private investment in science, scientific and technical activities and in the innovation-oriented sphere of the Ukrainian economy, which does not correlate with modern globalization processes. The article considers the causes of this phenomenon and makes reasonable proposals for overcoming the lag of the Ukrainian economy with subsequent integration into world economic processes.

Keywords: globalization, international economic relations, innovation sphere, Ukrainian economy, world economic relations

Аннотация. В Украине отмечается низкий уровень государственного и частного инвестирования в науку, научно-техническую деятельность и в инновационно ориентированную сферу экономики Украины, что не соотносится с современными глобализационными процессами. В статье

---

¹ к.е.н., доцент, старший науковий співробітник, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, м.Київ

рассмотрены причины этого явления и сформированы обоснованные предложения для преодоления отставания экономики Украины с последующей интеграцией в мирохозяйственные процессы.

***Ключевые слова:** глобализация, международные экономические отношения, инновационная сфера, экономика Украины, мирохозяйственные отношения*

Постановка проблеми. Сучасні країни світу, що включились у світогосподарські процеси розуміють визначальне значення інтелектуального капіталу, розвитку науки і науково-технічної діяльності для подальшого якісного зростання соціально-економічних показників та інноваційно орієнтованих бізнес-структур. Тому інвестиції і фінансування в наукову, науково-технічну сферу та в інноваційно орієнтовані виробництва активно впроваджують, як приватний сектор, так і державні структури прогресивних країн світу. В Україні, на жаль, спостерігається інша тенденція – відзначається серйозне відставання від інших країн світу за обсягами фінансування, кількістю та обсягами науковців тощо. По суті у вітчизняній економіці відсутнім є клас новаторів-бізнесменів, який у всьому світі стає домінуючим. Причини і проблеми з включенням України до світових інноваційних ділових співтовариств, а також до міжнародних торговельно-економічних відносин на ринках високотехнологічної продукції і послуг обумовлюють актуальність досліджень в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аналізом розвитку процесів глобалізації, міжнародних торговельно-економічних відносин у взаємозв'язку з інноваційним підприємництвом, з впливом науки і техніки займалась низка вчених: В.А. Вергун, І.Ю. Єгоров, В.Р. Сіденко, А.С. Філіпенко, Й. Шумпетер та ін. Їх праці є базовою основою для подальших розробок і напрацювань в цій сфері, що динамічно розвивається та відзначається швидкоплинністю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи з того, що в Україні відзначається низький рівень державного і приватного інвестування в науку, науково-технічну діяльність та в інноваційно орієнтовану сферу економіки України, тому існує потреба у з'ясуванні причин цього відставання від інших країн світу.

Формулювання цілей статті. В статті теоретично обґрунтовані та проаналізовані причини відставання української економіки від інших країн світу у впровадженні інноваційно орієнтованих виробництв, а також наведено ефективний інструментарій з включення до світогосподарських процесів інноваційно орієнтованої економіки України.

Сучасними особливостями глобалізації є її асиметричний вплив на економіки країн світу, виділяється домінування розвинених країн світу і деяких країн, що розвиваються (Китай, Бразилія, РФ, ПАР) у експансії на регіональному рівні і в міжнародній науково-технічній політиці. Також актуальним на сьогоднішній день проявом процесів глобалізації є швидкий розвиток фінансових технологій і активізація фінансової глобалізації в світі, зниження бар'єрів для потоків капіталу. При цьому спостерігається зниження ефективності державних органів влади у протидії міжнародному спекулятивному капіталу, агресивній експансійній торговій політиці, патентній політиці тощо по відношенню до економічно слабких країн світу.

Вплив глобалізації на національну економіку України досить складний та суперечливий. Існують як позитивні, так і негативні сторони. Позитивні сторони очевидні: можливість брати активну участь в обговоренні режимів регулювання міжнародних економічних і наукових відносин; скорочуються витрати на здійснення зовнішньоекономічних операцій; підвищується цінова конкурентоспроможність українських виробників і розробників продукції науково-технічного призначення за рахунок кооперації і диференціації ринків збуту. Негативні наслідки глобалізації полягають у домінуванні економічно розвинених країн і Китаю в торговельних, фінансових та інвестиційно-наукових питаннях. Незначне приватне і державне

фінансування пригнічує розвиток окремих науково орієнтованих галузей національної економіки України, які через відсутність дієвої стратегії розвитку та заміщення їх імпортом не готові до міжнародної конкуренції. Крім того, проявляється й соціальна нерівність в оплаті праці вітчизняних науковців і розробників у порівнянні з економічно успішними країнами. Відзначається залежність від валютно-фінансових та інтелектуальних ресурсів розвинених країн світу.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності показує, що найбільші обсяги торгівлі є між Україною та Європейським Союзом (ЄС). Так, у 2018 році обсяги торгівлі з цим ключовим партнером зросли на 9%. Крім того, ЄС отримав 42% загальних обсягів українського експорту, а двосторонній товарообіг у 2018 році досяг 40 млрд. євро. Але це зростання не є якісним тому що суттєвих науково-виробничих ланцюгів доданої вартості не було створено за останні 3-4 роки, інноваційне підприємництво не поживавилось й не стало локомотивом економічного зростання і співробітництва з країнами ЄС. Це підтверджує товарна структура експорту – Україна здебільшого експортує на світові ринки сировину (культури рослинного походження, олія рослинного походження, руда і чорні метали).

По країнам світу найбільший товарний експорт зафіксовано до Китаю. При цьому на 16% скоротився український експорт у світі ядерних реакторів, котлів та машин, а також на 15% втрачено позиції постачання закордон електричних машин. В той же час на 26,2% збільшився імпорт з Китаю. Такі тенденції обумовлені тим, що промислове виробництво в Україні падає 7-й рік підряд (індекс промислового виробництва, %: 2013 рік – 99; 2014 рік – 82,8; 2015 рік – 98,4; 2016 рік – 103,1; 2017 рік – 97,1; 2018 рік – 95,3; 8 міс. 2019 рік – 98,6). Це означає, що в нашій країні відбувається поступова деіндустріалізація економіки, а системне зниження промислового потенціалу України є тривожним сигналом для подальшої соціальної стабільності та економічної безпеки України [1;2].

В значній мірі цьому процесу посприяло зменшення фінансування науки і науково-технічних заходів в Україні, яке починаючи з середини 90-х рр. XX ст. здійснювалось на рівні в 6-7 разів нижче навіть від встановлених законодавством норм (не менше ніж 1,7% від рівня ВВП), але реально в останні роки фінансувалось лише на рівні 0,1-0,17% від ВВП України. Середньосвітовий показник фінансування науки і науково-технічних заходів знаходиться на рівні 2-2,5%. Тому в Україні на одного вченого виділяють лише 90 дол. США, а в інших країнах світу в 10-ки разів більше. Так, в Естонії – 1303 дол. США, в США – 1471 дол. США, в Ізраїлі – 1990 дол. США. Все це привело до того, що кількість дослідників і науковців в Україні за часи незалежності знизилась в 5 разів (в 1991 року було 295010 осіб, а в 2018 році залишилось лише 57630 осіб). На даний час кількість дослідників в розрахунку на душу населення в Україні є в три рази нижчий, ніж в середньому по країнах ЄС.

В глобальному інноваційному індексі (The Global Innovation Index) за 2019 рік Україна опустилась на 4 позиції: з 43 місця на 47 місце з 126 країн світу. Ця тенденція для України також має довгостроковий поступово знижувальний тренд, який свідчить, що вітчизняна наука та інноваційне середовище програє іншим країнам світу свої позиції [3].

Глобалізація економічних відносин в світі обумовлює посилення конкуренції між країнами світу за ринки збуту товарів і послуг. Наука та інноваційно орієнтоване виробництво суттєво посилює позиції країн в світових торговельно-економічних процесах і надають можливість завоювати певні ніши на міжнародному ринку де був задіяний науково-технічний потенціал. При цьому тільки подальше посилення наукових досліджень та інновацій надає впевненість, що ця ніша залишиться й надалі під контролем. Тому на вищому державному рівні більшості сучасних країн, які інтегровані у світогосподарські процеси розуміють важливість науки та інноваційно орієнтованих виробництв, їх системність та пріоритетність.

В Україні, на жаль, проявляється інша специфіка та пріоритети. Процес закриття державних підприємств, а також їх недолуга приватизація прискорював знищення науки, і навпаки – знищення науки викликало закриття підприємств. Відсутність нових розробок і неможливість через брак фінансування їх впровадити у виробництво призводило до подальшого зниження конкурентоспроможності підприємств і в результаті – до їх закриття. На переважній більшості виробничих підприємств нові власники, які отримали їх без стратегічно продуманої і соціально відповідальної приватизації, не впроваджували ніяких інновацій, не вносили інвестиції в інтелектуальний капітал і основні фонди. В більшості своїй, тільки експлуатували підприємства, нічого не змінюючи і вичавлюючи з них все можливе. Державні підприємства України теж майже не отримують інновацій. Керівники на них, в основному тимчасово керуючі, ситуацію розглядають максимум під кутом тактичного погляду; їх влаштовує можливість здавати приміщення в оренду; а обладнання, цінні матеріали (під прикриттям владних кабінетів) списувати на вигідних для особисто себе умовах. Це в кінцевому підсумку призвело до зникнення і галузевої, і заводської науки в Україні. Але при цьому прогнала наша держава, вітчизняна наука та інноваційний сектор. По суті завдяки таким «ліберальним реформам» в Україні знищено високорентабельне наукомістке виробництво.

Без змін у покращенні фінансування вітчизняної науки та науково-технічної діяльності в сучасних глобальних політичних та економічно-торгівельних процесах Україна може стати однією з найбільш бідніших країн світу, при цьому перетворитись на квазі-державу. Тому необхідно здійснити низку заходів інституційної перебудови і переосмислення функціонування нашої держави. Вузьке коло осіб монопольно-олігархічної системи має зникнути, або підпорядкуватись соціально-економічним інтересам суспільства. Для цього необхідно провести демонополізацію та деолігархізацію активів в Україні, яка має привести до розблокування суспільного соціально-

економічного розвитку та підприємницьких ініціатив (орієнтація на вузьку спеціалізацію і вертикальну інтеграцію для крупних підприємств; відділення ЗМІ і медіа від інших видів діяльності, відділення банківської та страхової діяльності від інших видів діяльності; дотації і підтримка для малого бізнесу і приватних підприємців, а не крупного сировинного бізнесу; зміна кредитної політики /зменшення відсотків по кредитуванню бізнес-структур/ і надання податкового стимулювання для впровадження інновацій). Разом із запровадженням верховенства права для всіх громадян України такі реформи нададуть суттєвий поштовх для активізації бізнес-процесів в Україні на інноваційній основі.

Сприятиме цим процесам також проведення соціально відповідальної приватизації з відповідними умовами для інвесторів і наявністю плану стратегічного розвитку. Ключові вимоги і показники для Фонду державного майна мають бути наступні:

- збереження колективу і розвиток інтелектуального капіталу на підприємстві;
- оновлення основних фондів;
- утримання існуючих і розвиток нових ринків;
- прозора корпоративна звітність і прибутковість;
- підвищення продуктивності праці.

Якщо інвестор не дотримується вищезазначених вимог і показників, то має повернути підприємство у державну власність. Державні підприємства, що працюють прибутково, за вищезазначеними критеріями й мають прозору корпоративну звітність – не повинні приватизовуватись. Доцільним буде лише частку їх пакету акцій розмістити на вітчизняному ринку цінних паперів на рівні (10-30%), що сприятиме збалансованому розвитку фінансово-інвестиційного ринку.

Крім того, на наш погляд, ефективним механізмом також є впровадження цільових механізмів та інструментів економічного зростання (наукогради, індустриальні парки, науково-технічні та інноваційні центри з

максимально повним інфраструктурним забезпеченням – під'єднання до всіх комунікацій «під ключ»; юридичне, бухгалтерське, маркетингове, інформаційно-програмне і консалтингове забезпечення тощо).

Необхідним є і покращення інфраструктури для інвестицій в Україну та її відповідність світовим стандартам (фінансово-банківська сфера, фондова біржа, транспорт, дороги, зв'язок, державне регулювання і допомога /супроводження/ в реалізації інвестиційних проектів, науково-освітні програми і курси перепідготовки кадрів).

Фінансування науки в Україні має бути зосереджене на базові (фундаментальні) інституції та конкурсні фонди розвитку науки та інновацій, що націлювались би на результат в інноваційній політиці, а саме в обсягах продажу наукової та науково-технічної продукції, а також в частці експорту високих технологій. Чим більше зростає частка експорту, тим більше є сенс наповнювати ці фонди [4;5;6].

Висновки. Сучасні країни світу бачать своє майбутнє в активізації науки та інновацій у всіх сферах своєї діяльності, формуються сталі системи розвитку і пріоритетів конкурентного становлення суспільства, що інноваційно орієнтоване. В Україні існуючий стан олігархічно-монопольної та неправової держави формує спіраль поступового зниження економічних процесів і примітивізації виробництва, веде до соціального напруження (високі показники смертності, низькій рівень народжуваності, значний відтік активних громадян закордон), що в цілому суттєво знижує можливості до завоювання певних іноземних ринків високотехнологічною продукцією і послугами. Тому Україні потрібно швидко включатись в цей процес і наздоганяти більшість країн світу, як імпортуючи перспективні технології та патенти, при цьому включаючись в глобальні ланцюги вартості. Без розвитку високотехнологічних виробництв і сфери високотехнологічних послуг Україна буде залишатись постачальником кадрів для розвиненіших країн. В цьому контексті на державному рівні потрібно змінювати інвестиційне, податкове та антимонопольне законодавство, що стимулювало б активізацію

інноваційної діяльності на українських підприємствах. З іншого боку державі необхідно поступово відновити достойне фінансування фундаментальної науки і освіти, а також нарощувати власний науково-технічний потенціал прикладних досліджень, фінансуючи його на програмній та конкуренто-прозорій основі (фонди, гранти тощо).

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України // розділ «Індекс промислового виробництва» // ресурс ТОВ «МінФінМедіа» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>
3. Хаустов В. Українська наука: как выйти из крутого пике / газета «Дзеркало тижня» / Випуск №4 (399) // 01.02.2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://zn.ua/SCIENCE/ukrainskaya-nauka-kak-vyyti-iz-krutogo-pike-307589_.html
4. Новіков В. Чому інноваційна стратегія України не пов'язана з економічним зростанням / Інтернет-холдинг «Українська правда» / рубрика: економічна правда / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/columns/2019/10/17/652482/?fbclid=IwAR1ThGL_IRTFS-cX79sQoWLKKgGmEVS6tw5MDyAxujPwOyrUoZLbTKwge7I
5. Редзюк Є.В. Держава і вітчизняне корпоративне управління – шлях до європейських цінностей чи в нікуди? / газета «Дзеркало тижня» / Рубрика: Макрорівень // Випуск №7 (403) // 23.02.2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/derzhava-i-korporativne-upravlinnya-shlyah-do-yevropeyskih-cinnostey-chi-v-nikudi-303670_.html

6. Цивирко К. Куда катится украинская наука? / Интернет-портал «112.UA» / рубрика: Статті/ 27.07.2019 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://112.ua/mnenie/kuda-katitsya-ukrainskaya-nauka-501577.html>